

RECENZII ȘI NOTIȚE BIBLIOGRAFICE REVIEWS

Mark Grundeken, Joseph Verheyden, *Early Christian Communities between Ideal and Reality*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2015, ISBN 978-3-16-152670-1, 242 p.

Există tendința, întâlnită în cele mai diferite medii creștine, de a idealiza creștinismul primar. Cum a fost însă în realitate creștinismul primar? Aceasta este întrebarea la care încercăm să răspundă acest volum care conține contribuțiile prezentate în cadrul unui simpozion internațional ținut la Universitatea din Leuven între 26 și 28 septembrie 2012. Autorii au ales cele mai diferite teme legate de creștinismul primar, structurile lui, anumite opere produse în mediul creștinismului primar etc.

Volumul cuprinde unsprezece contribuții realizate de autori de primă mărime în domeniul mai sus amintit. Unele sunt scrise în engleză, iar altele în germană. Prima contribuție scrisă în limba germană îi aparține lui Andreas Lindemann (Universitatea Wuppertal/Bielefeld), cu titlul *Practica sacramentală în comunitățile secolului al doilea* (p. 1-27). Lindemann realizează o prezentare generală a practicii sacramentale din comunitățile creștine până în vremea Sfântului Justin Martirul. El observă că Noul Testament și scrierile Părinților Apostolici oferă doar în mod incidental dovezi despre Botez și Euharistie. Din punctul lui de vedere *Didahia* ne oferă detalii cu privire la practici sacramentale, dar nu dezvoltă și o teologie a acestora. Această judecată poate fi aplicată și altor surse literare din aceeași perioadă. A doua contribuție, scrisă în engleză, de Clayton N. Jefford (Seminarul Sf. Meinrad) a scris despre *Didache și Euharistie: Semne ale Comunității?* (p. 29-49). După Jefford, *Didahia* prezintă „două nivele de evoluție”, anume: o colecție de tradiții primitive care include rugăciunile din cap. 9-10 și o parte ceva mai avansată. Partea mai puțin avansată reflectă începutul secolului I. Partea mai evoluată ar reprezenta viziunea unui organizator, și nu realitatea existentă. Taras Khomych (Universitatea Catolică Ucrainiană) scrie în engleză o contribuție cu titlul *De la trecutul glorios la prezentul mizerabil. Clement I despre organizarea comunității corintiene* (p. 51-60). Potrivit lui Khomych, Clement nu ne oferă o imagine holistică asupra situației din Corint. El se concentrează aproape exclusiv pe rezolvarea conflictului, iar pentru aceasta el apelează la o retorică deliberativă. Astfel el asociază trecutul cu autoritatea, norma și idealul. John S. Kloppenborg (Universitatea Toronto) scrie în engleză despre *Democrația pneumatică și conflictul în I Clement* (p. 61-81). El concluzionează că teza unei comunități pneumatice, lipsită de ierarhie rămâne una dintre neînțelegerile de bază legate de retorica paulină. Conflictul din Corint nu este legat de înlocuirea unei organizări pneumatice cu una „patriarhală”, ci mai degrabă un conflict între practici ierarhice comune și persoane de statut social înalt și cu influență, care au pretins mai multă influență în cadrul

Recenzii

comunității. James A. Kelhoffer (Universitatea Uppsala) a scris în engleză studiul cu titlul *Dacă Clement II a fost o „predică”, cum anume știm noi aceasta și de ce anume ar trebui să ne intereseze?* (p. 83-108). El este de acord că Clement II nu este o scrisoare, dar nu este de acord că poate fi considerată o predică. Dacă nu putem să stabilim genul literar al lui Clement II, este sigur, în schimb că textul acesteia a fost citit în cadrul comunității, uneori ca parte a canonului scripturistic. Paul Foster (Universitatea Edinburg) a scris în engleză despre *Hristos și Apostolii în epistolele lui Ignațiu al Antiohiei* (p. 109-126). El analizează două aspecte principale: prezentarea Apostolilor de către Ignațiu și trecerea de la prezentarea Apostolilor la prezentarea lui Hristos Însuși. Apostolii sunt priviți ca grup și sunt prezentați ca model după care ar trebui să fie organizată ierarhia. Grupul apostolic acționează în principal drept exemplu. În prezentarea lui Hristos, Ignațiu se concentrează asupra a cinci teme: divinitatea lui Hristos, umanitatea lui Hristos, semnificația euharistiei, venirea lui mântuitoare și unirea comunității (dar și individuală a fiecărui creștin) cu Hristos. Aceste două prezentări sunt menite să se opună opiniilor oponenților și să satisfacă anumite nevoi legate de practica liturgică. Mark Grundeken (Universitatea Freiburg) a contribuit cu un studiu scris în engleză cu titlul *Botez și Metanoia în Păstorul lui Herma* (p. 127-142). El concluzionează că Botezul prin afundare din *Păstorul* lui Herma este perceput ca semn al convertirii, și nu al extinderii comunității. Autorul acestei lucrări este interesat mai degrabă de aprofundarea spiritualității și a standardelor morale ale comunității decât de extinderea ei. De asemenea, metanoia nu implică pentru autorul *Păstorului* vreun ritual, ci o schimbare la nivel personal. Harry O. Maier (Școala de Teologie din Vancouver) cu un studiu dedicat aceluiași *Păstor* al lui Herma: *De la locul material la spațiul imaginar. Comunitatea creștină în progres a al treilea spațiu în Păstorul lui Herma* (p. 143-160). El înceacă să identifice ce anume este real-istoric și ce anume ideal-imaginar în această lucrare. Judith M. Lieu (Universitatea Cambridge) a scris în engleză studiul cu titlul *De la noi dar nu al nostru? Mișcând limitele unei comunități* (p. 161-175). El analizează mai multe texte din creștinismul primar (*Împotriva ereziilor* a Sfântului Irineu al Lyonului, anumite epistole din corpus-ul paulin, corpul epistolar iohanneic, epistolele Sfântului Ignațiu) și concluzionează că nu poate fi creionat un portret al ereticului, pentru că toate aceste surse nu sunt interesate să dezvolte un astfel de portret. James Carmelot Paget (Universitatea Cambridge) a scris în engleză studiul cu titlul *Barnaba și cei din afară. Evreii și lumea lor în Epistola lui Barnaba* (p. 177-202). Avem de-a face cu o profundă analiză a modului în care iudaismul este perceput în această lucrare patristică. Tobias Nicklas (Universitatea Regensburg) a scris în germană despre *Formarea identității prin construirea „celuilalt”. Scrierea către Diognet* (p. 203-217). El arată că *Epistola către Diognet* folosește descrierea cultului iudaic și păgân spre a construi creștinismul drept „al treilea gen” sau cale nouă și superioară.

Acest volum merită, fără îndoială, să fie lecturat cu atenție de cei interesați de cunoașterea creștinismului primar. Desigur, multe dintre ipotezele formulate merită să fie privite critic, din moment ce mulți dintre autori se aventurează să despartă realul-istoric de idealul-dorit din scrierile primelor două secole de creștinism. Un astfel de demers este de admirat, dar de asemenea adesea sortit eșecului.